Research Article

วารสารวิจัยสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ
TLA Research Journal
Vol. 18(2): 161-180. 2025

ภูมิปัญญา “ภาษาจูด” ในวิถีอาชีพจักสานกระจูดชุมชนทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง

ปริยากรณ์ ชูแก้ว[1] พรพันธุ์ เขมคุณาศัย[2*] และ กรีกมล หนูเกื้อ[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาภาษาจูดของชุมชนทะเลน้อยในด้านความหมายประจำรูป และความหมายเชิงเปรียบเทียบ วิธีดำเนินการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลภาษาจูดด้วยวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ได้จำนวนคำทั้งหมด 25 คำ จากผู้ให้ข้อมูลหลักที่ทำอาชีพจักสานกระจูด ในตำบลทะเลน้อย และตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง จำนวน 21 คน คือ รุ่นปู่ย่า ตายาย 7 คน รุ่นพ่อแม่ 7 คน และรุ่นลูก 7 คน ผลการศึกษาพบว่า ภาษาจูดที่ใช้เป็นคำเรียกกระบวนการสานกระจูดตั้งแต่ขั้นการเตรียมกระจูด ไปจนถึงการสานขึ้นรูป มีความหมายประจำรูป จำนวน 15 คำ ได้แก่ ต้นจูด ตัดจูด คลุกตม โซะจูด ล้างตม กลิ้งจูด คัดตอก จัดตอก ขึ้นมุม มุม จัดทรง เม้นควบ แซมปาก พับขอบ และม้วนขอบ ส่วนความหมายเชิงเปรียบเทียบ มีจำนวน 10 คำ ได้แก่ กำป่า ตากปลายแห ตากซุ้ม ตากจาย ตั้งร้าน ตอก ตาเผา พลิ้วตอก ลูกดิบ และลูกโอ่ง อาจกล่าวได้ว่า ภาษาจูดมีนัยสำคัญต่อการสงวนรักษาภูมิปัญญาการจักสานกระจูดของชุมชนเอาไว้จากปากต่อปาก และจากรุ่นสู่รุ่น

คำสำคัญ : ภาษาจูด; วิถีอาชีพ; จักสานกระจูด; ชุมชนทะเลน้อย; จังหวัดพัทลุง

[1] อาจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, อีเมล: pariyakorn368@gmail.com

[2] รองศาสตราจารย์ ดร., ศูนย์วิจัยด้านพืชพันธุ์พื้นถิ่นในวัฒนธรรมอาเซียน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, อีเมล: k.khemakhunasai@gmail.com

[3] อาจารย์, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, อีเมล: kreekamon.n@tsu.ac.th

[*] Corresponding author: k.khemakhunasai@gmail.com

TLA Research Journal: ISSN: 3027-6799 (Online)

Received: Apr 29, 2025; Revised: May 22, 2025; Accepted: May 24, 2025

The Wisdom of ‘Jood Language’ in the Way of Occupational of Krajood Wicker at Thale Noi Community, Phatthalung Province

Pariyagorn Chookaew[1] Pornpan Khemakhunasai[2*] and Kreekamon Nookur[3]

Abstract

This qualitative research aims to study the indigenous language known as jood used within the Thale Noi community, focusing on its semantic dimensions, including literal meanings and metaphorical meanings. Data were collected through observation, interviews, and focus group discussions, resulting in a corpus of 25 jood terms. The participants included 21 individuals engaged in jood weaving in Thale Noi Subdistrict and Phanang Tung Subdistrict, Khuan Khanun District, Phatthalung Province. The sample comprised three generations: seven elders, seven middle-aged adults, and seven youths.

Findings reveal that jood language terms are used to describe various stages in the weaving process, from material preparation to product formation. Fifteen terms convey literal meanings, including ton jood (jood plant), tat jood (cutting jood), kluk tom (mixing with mud), so jood (boiling jood), lang tom (washing mud), kling jood (rolling jood), khat tok (selecting splints), chat tok (arranging splints), khuen moom (starting the corner), moom (corner), chat song (shaping), men khwop (tightening joints), saem pak (decorating the edge), phap khop (folding edge), and muan khop (rolling edge). Additionally, ten terms carry metaphorical meanings, such as kam pa (wild grip), tak plai hae (drying fishnet ends), tak soom (drying under shade), tak chai (drying in the wind), tang ran (setting up a stall), tok (splint), ta phao (scorched look), phliu tok (flexible splint), look dib (raw product), and look ohng (jar-shaped product).

These findings highlight the significance of the jood language in preserving the local wisdom of jood weaving within the community. This linguistic tradition plays a vital role in the intergenerational transmission of cultural knowledge and artisanal skills.

Keywords: Jood language; Way of occupational; Krajood Wicker; Thale Noi community; Phatthalung province

[1] Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Thailand. Email: pariyakorn368@gmail.com
[2] Assoc. Prof. Dr., Research Center for Indigenous Plant Species in ASEAN Culture, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Thailand. Email: k.khemakhunasai@gmail.com
[3] Lecturer, Faculty of Education, Thaksin University, Thailand. Email: kreekamon.n@tsu.ac.th
[*] Corresponding author: k.khemakhunasai@gmail.com

TLA Research Journal: ISSN: 3027-6799 (Online)

Received: Apr 29, 2025; Revised: May 22, 2025; Accepted: May 24, 2025

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) เป็นภูมิปัญญาของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง มีลักษณะเป็นความรู้องค์รวม ที่สะท้อนความคิดความเชื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมผ่านพฤติกรรมการทำงาน การหาวิธีการเทคนิคและกระบวนการในการประกอบอาชีพ (Nokkaew, Subsandee & Khwanriang, 2023)

ชุมชนทะเลน้อย (ตำบลพนางตุง และตำบลทะเลน้อย) ถูกเรียกขานมาไม่น้อยกว่า 400 ปี โดยนับจากอายุของวัดทะเลน้อย ที่สร้างขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2154 (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูประจักษ์วิหารคุณ (เศียร อธิปัญโญ) ณ ฌาปนสถานวัดวิหารสูง, อ้างถึงใน Lomlim, 1996) สภาพภูมิศาสตร์ของชุมชนทะเลน้อยในอดีตเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนา ในทะเลสาบอุดมสมบูรณ์ไปด้วยปลานานาชนิด เช่น ปลากด ปลาพรม ปลาโสด ปลาบู่ ปลาเนื้ออ่อน และยังมีกุ้งชุกชุมอีกด้วย อีกทั้งยังมีความหลากหลายของพืชน้ำ เช่น กระจูด กกนา กกสามเหลี่ยม จูดหนู กง เป็นต้น อาชีพของชุมชนขึ้นอยู่กับภูมินิเวศ ได้แก่ การทำประมง การทำนา และสานกระจูด (Lomlim, 1996)

การสานกระจูดเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนทะเลน้อย คนรุ่นปู่ย่า ตาทวดใช้ประโยชน์จากต้นกระจูดที่ขึ้นตามธรรมชาติ บางส่วนนำมาจากตำบลเคร็ง ซึ่งอยู่ห่างไปประมาณ 7-8 กิโลเมตร โดยทางเรือ ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2472 กำนันในสมัยนั้นริเริ่มนำกระจูดจากแหล่งธรรมชาติมาทดลองปลูก จนกระทั่ง พ.ศ. 2504 การปลูกกระจูดบริเวณที่ลุ่มชายฝั่งทะเลน้อยก็มีขึ้นอย่างกว้างขวาง ทั้งด้านเหนือ ด้านตะวันออก และด้านใต้ (Thailand Cultural Encyclopedia Foundation, Siam Commercial Bank, 1999) อย่างไรก็ตาม ช่วงประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา นากระจูดที่คนรุ่นก่อนสร้างไว้ คนรุ่นลูกหลานไม่ได้สานต่อ ทำให้ต้องพึ่งพิงกระจูดจากนอกพื้นที่เป็นหลัก เนื่องจากชาวบ้านยังใช้ภูมิปัญญาการสานกระจูดเป็นอาชีพหลักของตน

คนทะเลน้อยสืบสานภูมิปัญญาการจักสานกระจูดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านภาษาจูด หรือภาษากระจูด ซึ่งเป็นคำภาษาไทยถิ่นใต้พัทลุงที่เกี่ยวข้องกับอาชีพจักสานกระจูด และชาวบ้านทะเลน้อยได้ใช้คำภาษาถิ่นดังกล่าวเรียกขั้นตอนต่าง ๆ ในกระบวนการผลิตกระจูด ตั้งแต่การเตรียมกระจูด ไปจนถึงการสานขึ้นรูปและใส่สายกก (สายกระเป๋ากระจูดทำจากต้นกก) ภูมิปัญญาที่สะท้อนผ่านการใช้ภาษาจูดจึงเป็นการผลิตซ้ำความรู้ในการดำรงชีพที่เกิดจากปรับตัว การลองผิดลองถูกในสภาพแวดล้อมทะเลน้อย ซึ่งคนในวิถีอาชีพเดียวกันจะรับรู้ถึงความหมายของคำที่ใช้ร่วมกัน

บทความนี้มุ่งหาคำตอบว่า ภาษาจูดในด้านความหมายประจำรูปและความหมายเชิงเปรียบเทียบ ได้สะท้อนภูมิปัญญาการจักสานกระจูดอย่างไร โดยใช้แนวคิดความหมายประจำคำ และอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ เป็นเครื่องมือในการอธิบาย ภาษาจูดนอกจากสะท้อนวิธีคิดในการใช้ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์เชิงปฏิบัติ ที่สั่งสมกันมาหลายชั่วคน มาสร้างความเข้าใจในอาชีพ ผ่านภาษาถิ่นที่ใช้พูดกันในชีวิตประจำวัน ทำให้ง่ายต่อการเรียนรู้ และจดจำ ภาษาจูดจึงมีนัยสำคัญต่อการสงวนรักษาภูมิปัญญาการจักสานกระจูด และเป็นหนึ่งในมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็นสมบัติอันล้ำค่าของประเทศไทย (Kanchanawan, 2014) และเชื่อว่าคนรุ่นลูกหลานจะสานต่อภูมิปัญญาการจักสานผ่านภาษาจูด

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาภูมิปัญญาภาษาจูดในด้านความหมายประจำรูปและความหมายเชิงเปรียบเทียบ

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ความหมายประจำรูป หรือ ความหมายตรงรูปภาษา (literal meaning, definitional meaning หรือ denotational meaning) คือ ความหมายหลักหรือความหมายแก่นของศัพท์ (Burapacheep, 2000; Rattanakul, 2001, อ้างถึงใน Sathientharadol et al., 2019) เป็นความหมายที่เป็นคุณสมบัติประจำของคำ หรือประโยค ไม่เกี่ยวข้องกับปัจจัยว่า ผู้พูดหรือผู้ฟังเป็นใคร หรือกำหนดความหมายของสิ่งที่กล่าวมาว่าอย่างไร ความหมายประจำรูปของคำต่าง ๆ มักจะพบว่าคำมักจะมีความหมายได้มากกว่าหนึ่งความหมาย เป็นความหมายที่รู้กันโดยทั่วไป หรือทุกคำมีความหมายประจำรูปที่ผู้พูด ผู้ฟังทั่วไปเข้าใจได้ตรงกัน (Wongwiphanan, 1996 อ้างถึงใน Dulyala, 2012; Jabjainai, 2021)

ความหมายเชิงเปรียบเทียบ บทความนี้ได้อ้างอิงแนวคิดอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (conceptual metaphor) ที่เป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งทางภาษา โดยการนำรูปภาษาที่อ้างถึงสิ่งหนึ่งมาอ้างถึงอีกสิ่งหนึ่ง ด้วยการถ่ายโยงความหมายจากรูปภาษาวงความหมายหนึ่งไปวงความหมายอีกอย่างหนึ่ง ในทางภาษาศาสตร์มองว่าอุปลักษณ์เป็นเรื่องของการใช้ภาษาเชิงสะท้อนความจริงในชีวิตประจำวัน โดยการใช้ภาษาจะอยู่ในรูปแบบการเปรียบเทียบ (Ampala, 2022) ลักษณะการใช้ภาษาดังกล่าวไม่ใช่การเปรียบเทียบที่มีโครงสร้างกำหนดว่าสิ่งหนึ่งเปรียบเป็นสิ่งหนึ่งอย่างชัดเจน แต่เป็นการใช้ภาษาอย่างเป็นธรรมชาติ โดยที่ผู้ใช้ภาษาไม่รู้ตัว ด้วยเหตุนี้เราจึงสามารถเข้าใจถึงระบบมโนทัศน์ หรือระบบคิดของคนในสังคมหนึ่ง ๆ ได้จากการศึกษาภาษาที่เขาใช้ในชีวิตประจำวัน (Wongthai, 2014) อุปลักษณ์จึงแสดงมโนทัศน์หรือความคิดและความเข้าใจของผู้ใช้ภาษาที่มีต่อสรรพสิ่งรอบตัวที่มีผลมาจากประสบการณ์ เพราะอุปลักษณ์มีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ต่าง ๆ ของผู้ใช้ภาษานั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ทางร่างกาย (Bodily Experience) หรือประสบการณ์ทางด้านวัฒนธรรม (Cultural experiential) (Lakoff, 1980 อ้างถึงใน Panich, 2016)

ดังตัวอย่างงานศึกษาของ Panich (2016) ที่วิเคราะห์ความหมายตามบริบทของคำว่า “ข้าว” เมื่อใช้เป็นอุปลักษณ์ และเพื่อวิเคราะห์มโนทัศน์ทางความหมายเกี่ยวกับ “ข้าว” ของคนไทย โดยใช้ทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชาน และแนวคิดการจำแนกอรรถลักษณ์ในการวิเคราะห์ความหมายต่างๆ ของคำ ที่เกิดจากการปรากฏของอุปลักษณ์ “ข้าว” ผลการศึกษาพบว่า ความหมายของอุปลักษณ์ “ข้าว” มี 10 ประเภท ได้แก่ เครื่องบริโภค มนุษย์ เวลา บุญคุณ อาชีพ ผลประโยชน์ คุณสมบัติหรือคุณลักษณะ การมีเพศสัมพันธ์ และสิ่งของ ซึ่งแสดงให้เห็นมโนทัศน์ของคนในสังคมไทยว่า “ข้าว” ซึ่งเป็นพืชที่มีความสำคัญ และมีความผูกพันในการดำรงชีวิตของคนไทย จึงมีการถ่ายโยงความหมายของ “ข้าว” ให้มีความหมายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมไทย (Panich, 2016) หรืองานศึกษาของ Nakthaen (2022) ที่ศึกษาการใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์แสดงเพศชาย และมโนทัศน์จากการใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์แสดงเพศชายที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่ง ผลการวิจัย พบว่า 1) เพลงลูกทุ่งเป็นแหล่งข้อมูลชุดหนึ่งที่มีการใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เพื่อถ่ายโยงความหมายเกี่ยวกับชายไทยในสังคมชนบท โดยใช้รูปภาษาเพื่อแสดงอุปลักษณ์ทั้งสิ้น 7 ประเภท ได้แก่ อุปลักษณ์มนุษย์ อุปลักษณ์พืช อุปลักษณ์สัตว์ อุปลักษณ์วัตถุสิ่งของ

อุปลักษณ์สถานที่ และอุปลักษณ์ความเชื่อ สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการใช้ภาษาเป็นภาพสะท้อนความนึกคิด (Cognition) และระบบคิดของมนุษย์ 2) การกล่าวเปรียบเทียบมนุษย์เพศชายโดยใช้รูปภาษาเชิงอุปลักษณ์ สิ่งที่นำมาเปรียบ (แวดวงความหมายต้นทาง) มักเป็นธรรมชาติแวดล้อม สถานที่ หรือสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต

บทความนี้ใช้แนวคิดข้างต้นมาทำความเข้าใจระบบคิดการให้ความหมายของคนที่มีอาชีพจักสานกระจูดผ่านภาษาจูด ซึ่งมีทั้งคำที่มีความประจำคำ และคำที่ต้องอาศัยการเปรียบเทียบ ภายใต้บริบทแวดล้อม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การสังเกตสิ่งรอบตัว ตลอดจนองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดต่อ ๆ กันมา ทักษะและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ ได้สะท้อนผ่านกระบวนการสร้างคำศัพท์ภาษาจูดที่สะท้อนภูมิปัญญาในงานหัตถกรรมกระจูดอย่างไร

วิธีการศึกษา

วิธีดำเนินการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลภาษาจูดจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่ทำอาชีพจักสานกระจูด ในพื้นที่ตำบลทะเลน้อย และตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ประกอบด้วย รุ่นปู่ย่า ตายาย 7 คน รุ่นพ่อแม่ 7 คน และรุ่นลูก 7 คน รวม 21 คน เกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก 1) เป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลน้อยคราฟ 2) สมาชิกในครอบครัวทำกระจูดมาอย่างน้อย 3 รุ่นอายุคน และ 3) ผู้ให้ข้อมูลยังคงสานกระจูดอยู่ในชีวิตประจำวัน วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสังเกตภูมิปัญญาการทำกระจูดและข้อมูลคำศัพท์ ใช้การสัมภาษณ์ควบคู่กับให้ชุมชนสาธิตประกอบการอธิบายความหมายเพิ่มเติม และจัดสนทนากลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยน ทบทวน ตรวจสอบภาษาจูดที่ยังมีความคลุมเครือให้สิ้นสงสัย ได้จำนวนคำศัพท์ทั้งหมด 25 คำ ได้แก่ ต้นจูด ตัดจูด กำป่า คลุกตม ตากซุ้ม ตากจาย (ตามนอน) ตากปลายแห ตั้งร้าน ล้างตม โซะจูด กลิ้งจูด ตอก คัดตอก จัดตอก จัดทรง มุม ขึ้นมุม พลิ้วตอก ตาเผา แซมปาก (แปะปาก เก็บปาก แซมปาก) เม้นขอบ (เม้นนอกเม้นใน เม้นควบ) พับขอบ ม้วนขอบ ลูกดิบ และลูกโอ่ง

การจัดกระทำข้อมูล นำคำศัพท์ภาษาจูดที่เก็บรวมรวบได้ มาวิเคราะห์ ตีความ จำแนกกลุ่มตามความหมายประจำรูป และความหมายเชิงเปรียบเทียบ พร้อมทั้งอธิบายภูมิปัญญาการจักสานกระจูดที่ทำให้เกิดภาษาจูด สรุปผล และอภิปรายผล

ผลการศึกษา

1. ความหมายประจำรูป

ต้นจูด

กระจูด ภาษาถิ่นใต้เรียกว่า จูด หรือต้นจูด เป็นไม้ล้มลุกชนิด Lepironia articulata (Retz.) Domain ในวงศ์ Cyperaceae (Royal Academy, 2013) มีเหง้าใต้ดิน ขึ้นเป็นกอใหญ่ในพื้นที่พรุ ลำต้นกลม เรียวยาว 50-200 เซนติเมตร หนา 2-7 มิลลิเมตร ภายในกลวง และมีเยื่ออ่อนหยุ่นคั่นเป็นข้อ ๆ โคนลำหุ้มด้วยกาบ 2-3 กาบ ดอกออกใกล้ปลายยอดหรือที่ยอด รูปรี รูปไข่ สีน้ำตาลหรือม่วงเมื่อแก่จัด (Thailand Cultural Encyclopedia Foundation, Siam Commercial Bank, 1999)

กระจูดนอกจากมีอยู่ในธรรมชาติ สามารถนำมาปลูกไว้ใช้สอยได้ ป้าโฉมบอกว่า ป้าปลูกกระจูดมาหลายปีแล้ว วิธีปลูกกระจูดคล้ายกับการทำนาดำ คือปลูกในช่วงเวลาที่มีน้ำขัง หรือน้ำแฉะ ๆ โดยนำหัวกระจูดมาปักเป็นกอ ๆ กอหนึ่ง ๆ มีกระจูดประมาณ 10-20 ต้น ปักให้ห่างกันประมาณ 70-100 เซนติเมตร จากนั้นก็คอยกำจัดวัชพืชที่จะขึ้นแซงต้นกระจูด ประมาณ 12 เดือน กระจูดก็จะโตพอที่จะตัดมาใช้งานได้ ดังที่ป้าแมมซึ่งเรียนรู้การสานกระจูดมาจากยายบอกว่า “สมัยก่อนใช้ถอน แต่สมัยนี้ใช้ตัด ถ้าถอนต้นเล็กจะติดมาด้วย ถ้าตัดเราเลือกขนาดได้” นากระจูดแต่ละแปลงจะตัดใช้หมุนเวียนกันไป 9-10 ปี จากนั้นต้องปลูกใหม่ เพราะต้นกระจูดจะงอกเบียดกันแน่นจนเกินไป ทำให้มีต้นแห้งตายมาก

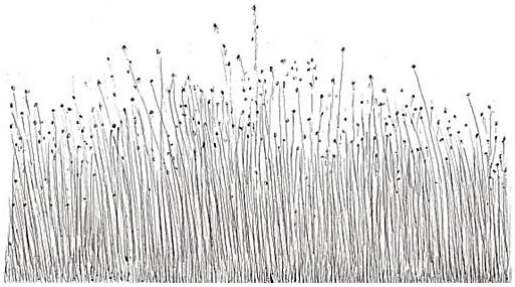

ภาพที่ 1 ต้นจูด

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

ตัดจูด

ไก่บ้านขันสะเทือนไปทั่วหมู่บ้านตอนใกล้สาง ปลุกให้น้าชีพรีบลุกขึ้น ล้างหน้า หยิบเคียวสำหรับเกี่ยวข้าวหรือเกี่ยวหญ้าไปเกี่ยวจูด สวมรองเท้าบูทยาว เนื่องจากที่ต้นจูดอยู่มีน้ำคลึง (น้ำขัง) คว้าหมวกบังแดด เร่งรีบออกจากบ้านไปรับป้าสุดาออกไปแปลงนากระจูดด้วยกัน เลือกต้นที่เหมาะ ๆ ตัดเพื่อนำมาใช้สาน กะเอาแบบไม่อ่อนไม่แก่ อายุประมาณ 2-3 ปี น้าชีพมีวิธีคำนวณง่าย ๆ คือ “*วัดกับตัวเองว่าต้นจูดสูงท่วมหัวหรือยัง ถ้าท่วมหัวแล้วตัดได้เลย*”



ภาพที่ 2 การใช้เคียวตัดต้นกระจูด

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

คลุกตม หรือคลุกโคลน

ตม หมายถึง ดินเปียกที่เหนียวกว่าเลน (Royal Academy, 2013) หลังจากน้าชีพและป้าสุดาตัดกระจูดเสร็จ และแบกกลับมาถึงบ้าน ก็นำกระจูดทั้งมัดส่งต่อให้กับป้าเรณูเพื่อนำไปคลุกตม ป้าเรณู

เตรียมน้ำโคลน สีค่อนข้างขาวไว้คลุกกระจูด การคลุกตมจะใช้กระจูดทั้งมัด พร้อมกับอธิบายว่า *“กระจูดที่ตัดมาใหม่ ๆ ยังเป็นสีเขียว การคลุกตมจะช่วยให้เส้นกระจูดมีความเหนียวมากขึ้น ไม่แห้งกรอบ และมีสีขาวนวลสวย”*



ภาพที่ 3 คลุกตม

ภาพลายเส้นวาดจากภาพต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

โซะจูด

โซะจูดเป็นคำภาษาไทยถิ่นใต้ ป้าวรรณเล่าว่า คำนี้รับรู้กันในหมู่คนจักสาน เป็นขั้นตอนที่ทำหลังจากนำ กำป่า หรือ กระจูดมัดใหญ่ กลับมาถึงบ้าน ชาวบ้านก็จะเลือกต้นกระจูดที่เสียออก ลอกกาบเลี้ยง ตัดดอก จากนั้นดึงกระจูดที่มีความยาวเท่ากัน มัดรวมเป็นกำเล็ก วิธีการนี้ เรียกว่า โซะจูด



ภาพที่ 4 โซะจูด

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

ล้างตม

ป้าผ่องพรรณอธิบายว่า *“ก่อนที่จะเอาจูดไปรีด ชาวบ้านจะต้องนำจูดทั้งมัดมาแผ่ออก เพื่อล้างเอาคราบไคล โคลน ตม ดินเหนียว หรือสิ่งสกปรกที่เกาะติดอยู่กับจูดออกให้หมดก่อน โดยใช้ผ้าชุบสบู่ น้ำยาล้างจาน หรือผงซักฟอก ถู ขัดล้าง จนเส้นสะอาด เพื่อไม่ให้เส้นจูดแตก ตอนเอาไปรีด”* ขั้นตอนนี้ชาวบ้านเรียกว่า ล้างตม



ภาพที่ 5 ล้างตม

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

กลิ้งจูด

วิธีทำให้กระจูดแบนสำหรับการจักสาน พี่ศรีเล่าว่า “*สมัยก่อนชาวบ้านจะใช้สากตำข้าวตำให้แบน โดยนำต้นจูดวางบนแผ่นกระดาน แล้วใช้สากตำลงบนข้อจูด เพราะเป็นส่วนที่แข็งกว่าส่วนอื่น แต่สิบกว่าปีให้หลังชาวบ้านเปลี่ยนมาใช้ล้อบดขนาดใหญ่ และใช้แรงคนในการดันล้อให้หมุนทับต้นจูด*” ป้าฟองอธิบายเคล็ดลับการรีดกระจูดต่อจากพี่ศรีว่า “*กลิ้งจูดจะกลิ้งตอนเช้า ๆ แดดยังไม่ร้อน รีดช่วงนี้กระจูดจะนวน รีดง่าย ถ้ารีดช่วงสาย ช่วงเที่ยง หรือช่วงบ่าย อากาศร้อน กระจูดจะแข็ง กลิ้งยาก รูปแบบการกลิ้งจูด กลิ้ง 2 ครั้ง ๆ แรกเรียกว่า กลิ้งบุบ หรือรีดบุบกลม เป็นการรีดข้อจูดซึ่งเป็นส่วนที่แข็งให้พอแบน จากนั้นนำไปตากน้ำค้างสักคืนสองคืนพอนิ่ม ครั้งที่สอง เรียกว่า กลิ้งนวน หรือรีดนวน รีดรอบนี้ จะพลิกจูดทั้ง 4 ด้าน ออกแรงกลิ้งจนกว่าจะใช้สานได้*”

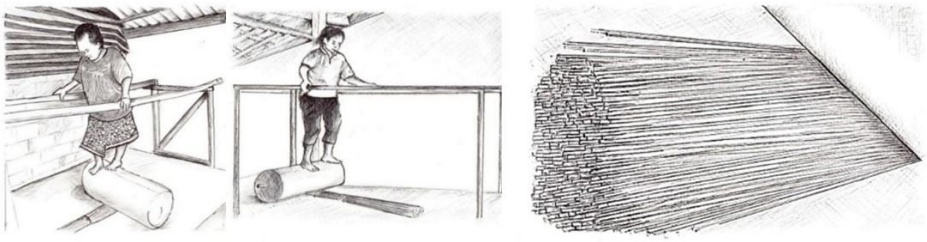

ภาพที่ 6 กลิ้งจูด

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

คัดตอก หรือเลือกตอก

การคัดตอก ป้าเพ็ญให้ความรู้อย่างละเอียดว่า ชาวบ้านจะนำกระจูดที่ผ่านการรีดนวน มาคัดแยกขนาดความสั้น ความยาว เช่น ความยาว 120 เซนติเมตร 150 หรือ 180 เซนติเมตร และขนาดความกว้างหรือความหนาของเส้น เช่น ขนาด 2 มิลลิเมตร 3 หรือ 4 มิลลิเมตร ไปจนถึง 7 มิลลิเมตร โดยดึงตอกที่มีขนาดเท่ากัน แยกไว้เป็นกอง ๆ ตอกที่มีขนาดความยาว และขนาดความกว้างเท่ากัน เวลาสานจะมีความสม่ำเสมอ ลวดลายเป็นระเบียบ สวยงาม การคัดเส้นกระจูดด้วยวิธีนี้ ชาวบ้านเรียกว่า คัดตอก

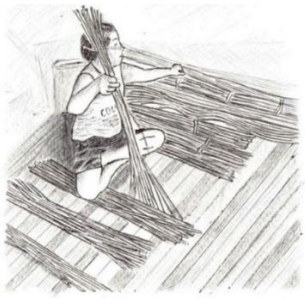

ภาพที่ 7 คัดตอก เลือกตอก

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

จัดตอก

ป้าใจ เป็นคนหนึ่งที่มีฝีมือการสานกระจูด ไม่ว่าจะสานเสื่อ สานตะกร้า สานกระเป๋า หรือสานในรูปแบบอื่น ป้าใจบอกว่า ระหว่างการสานจะต้องใช้เล็บมือดันตอกให้แนบชิดกันจนแน่น คนสานจะต้องจัดตอกเป็นระยะ ๆ เพื่อให้งานสานมีความเป็นระเบียบ สวยงาม

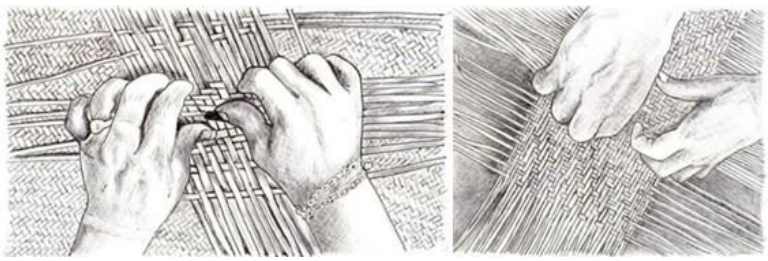

ภาพที่ 8 จัดตอก

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

ขึ้นมุม

ขึ้นมุมเป็นขั้นตอนการขึ้นรูปกระเป๋า ความหนาของมุมขึ้นอยู่กับความต้องการของลูกค้าว่าต้องการให้กระเป๋ากระจูดมีความหนาเท่าไร เช่น หนา 3 นิ้ว 4 นิ้ว หรือ 5 นิ้ว หรือมากกว่า ยายแคล้วบอกว่า การขึ้นมุมไม่ใช่ว่าคนสานทุกคนจะทำได้ เพราะแต่เดิมชาวบ้านจะสานเสื่อหรือกระสอบนอนไว้ใส่ข้าวสารข้าวเปลือก ต่อมาเมื่อมีการแปรรูปเป็นอย่างอื่น เช่น กระเป๋า ตะกร้า แบบต่าง ๆ คนสานก็ต้องเรียนรู้วิธีการขึ้นมุม เพื่อเลี้ยงตัวด้วยอาชีพจักสานกระจูดต่อไปได้

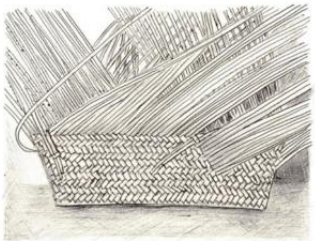

ภาพที่ 9 ขึ้นมุม

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

มุม

มุม คือ จุดที่เส้น 2 เส้นมาบรรจบกัน, ที่ว่างซึ่งเกิดจากเส้นตรง 2 เส้น แยกออกจากกัน โดยปลายข้างหนึ่งของแต่ละเส้นอยู่ร่วมจุดเดียวกัน (Royal Academy, 2013) เมื่อนำความหมายมาใช้กับการสานกระจูด พี่อารมณ์อธิบายว่า มุม หมายถึง ความกว้างหรือความหนาของก้นกระเป๋าสาน เช่น มุม 5 หมายถึง ก้นกระเป๋ากว้างหรือหนา 5 นิ้ว ขนาดความกว้างของมุม หรือความหนาของก้นกระเป๋าขึ้นอยู่กับความต้องการของลูกค้า และขนาดกระเป๋า เช่น มุม 2 นิ้ว 3 นิ้ว 4 นิ้ว 5 นิ้ว และ 7 นิ้ว

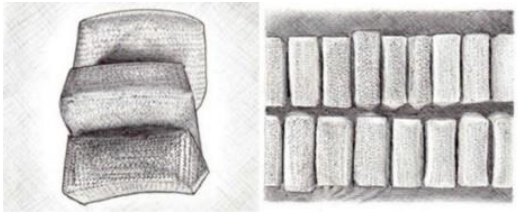

ภาพที่ 10 มุมกระเป๋ากระจูด

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

จัดทรง

ป้าเหนียง อธิบายว่า หลังการสานขึ้นรูป การจะได้รูปทรงในลักษณะต่าง ๆ คนสานจะนำมาเคลือบด้วยกาว เพื่อให้เส้นกระจูดที่สานขึ้นรูปเกาะกันแน่นขึ้น ป้องกันเส้นแตก หรือหักงอหลังการใช้งาน การจัดทรงระหว่างเคลือบกาวจะช่วยรักษารูปทรง เมื่อจัดทรงเสร็จแล้ว ให้นำกระจูดไปผึ่งแดด และตากลมจนแห้ง ก็จะได้ลักษณะรูปทรงตามต้องการ



ภาพที่ 11 จัดทรงกระเป๋ากระจูด

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

เม้นขอบ

เม้น คือ ปิดริม พับริม ส่วนขอบ คือ ริม รอบ (Royal Academy, 2013)

เม้นขอบ (เม้นนอกเม้นใน เม้นควบ) ยายเผื้ยงได้ให้ความรู้ว่า การเม้นขอบเป็นวิธีการนี้จะช่วยให้ขอบกระเป๋ามีความแข็งแรง คือสานปิดริมขอบกระเป๋าทั้งด้านนอก และด้านใน หรือเม้นทั้งด้านนอก ด้านใน ซึ่งการเม้นแบบนี้ บางทีชาวบ้านเรียกว่าเม้นควบ ช่วยให้เส้นกระจูดที่สานไม่หลุดง่าย บางครั้งชาวบ้านยังเรียกว่า เม้นควบ



ภาพที่ 12 เม้นขอบ

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

แซมปาก

แซมปาก มีคำเรียกอีก 2 คำ คือ เก็บปาก และแปะปาก เป็นวิธีการเก็บขอบแบบเรียบ โดยใช้เข็มหรือไม้ไผ่สอดระหว่างตอก การแซมปากจะไม่ละเอียดเท่ากับการเม้นขอบ ป้าผ่องพรรณ อธิบายว่า ถ้าเราสานเสื่อ ที่แม่ค้ามารับซื้อเพื่อนำไปแปรรูปเป็นอย่างอื่น เราจะไม่เม้นขอบ เพราะการเม้นขอบเน้นความคงทน เหมาะกับการนำไปใช้งานได้เลย การแซมปาก เป็นการสอดเก็บเส้นกระจูดให้ดูเรียบร้อย ไม่รุงรัง ใช้เวลาน้อย ทำได้ง่าย เป็นการป้องกันไม่ให้เส้นกระจูดแยกหรือหลุดออกจากกัน

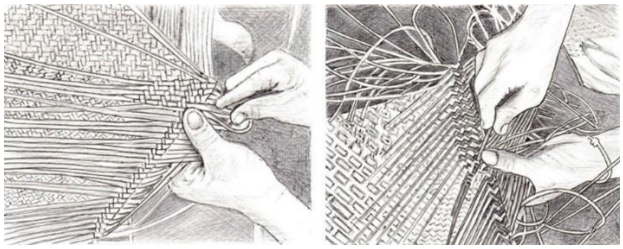

ภาพที่ 13 แซมปาก หรือเก็บปาก หรือแปะปาก

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

พับขอบ

เป็นรูปทรงกระเป๋าแบบพับขอบด้านปากกระเป๋า น้องนิก อธิบายว่า ถ้าต้องการพับขอบต้องสานกระเป๋าให้มีความยาวเพิ่มขึ้น เพื่อจะได้พับขอบลงมา ให้พอดีกับความสูงของกระเป๋าที่ต้องการ มีความสมดุล และสวยงามตามแบบด้วย



ภาพที่ 14 พับขอบ

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

ม้วนขอบ

การม้วนขอบ พี่รวยอธิบายว่า ใช้กับการสานแบบทรงกลม สานแบบกระสอบนอน หรือแบบตะกร้าทั่วไปก็ได้ แต่ต้องสานให้มีความยาวเพิ่มขึ้น สำหรับพับขอบ แบบเดียวกับกระเป๋าพับขอบ



ภาพที่ 15 ม้วนขอบ

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

ภาษาจูดที่มีความหมายตรงรูปศัพท์ จำนวน 15 คำ เป็นคำนาม 2 คำ คือ ต้นจูด และมุม เป็นคำที่แสดงวิธีการทำ 13 คำ ได้แก่ ตัดจูด คลุกตม โซะจูด ล้างตม กลิ้งจูด คัดตอก จัดตอก ขึ้นมุม จัดทรง เม้นควบแซมปาก พับขอบ และม้วนขอบ มีคำที่เป็นกระบวนการผลิตต้นน้ำ 7 คำ ได้แก่ ต้นจูด ตัดจูด คลุกตม โซะจูด ล้างตม กลิ้งจูด และคัดตอก ส่วนคำที่เป็นกระบวนการผลิตกลางน้ำ 8 คำ คือ จัดตอก ขึ้นมุม มุม จัดทรง เม้นควบแซมปาก พับขอบ และม้วนขอบ คำเหล่านี้สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาการนำต้นกระจูด และดินโคลนสีขาวจากธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ในการจักสานเป็นอาชีพ และความสามารถในการสร้างคำที่มีความหมายรูปธรรมที่แสดงขั้นตอนการผลิตกระจูดในห่วงโซ่ต้นน้ำและกลางน้ำ

2. ความหมายเชิงเปรียบเทียบ

กำป่า

ป้าภาพ อธิบายคำ กำป่า ว่าหมายถึง กระจูดมัดใหญ่ หรือ กำใหญ่ ขนาดเท่าลำต้นตาลโตนด น้าชีพเล่าว่า หลังจากตัดต้นกระจูด จะนำมารวมเข้าด้วยกัน ผูกเป็นมัดใหญ่ ภาษาจูด เรียกว่า กำป่า กระจูด 1 มัดใหญ่ เรียกว่า 1 กำป่า ที่เรียกว่ากำป่า น้องนิก อธิบายเพิ่มเติมว่า เป็นเพราะกระจูดขึ้นตามป่าพรุ หลังจากตัด และมัดเป็นกำใหญ่ แบกขึ้นบ่า นำกลับบ้านโดยที่ยังไม่ได้แยกกระจูดดีออกจากกระจูดเสีย ลักษณะนี้เป็นการเปรียบเทียบกับการนำสิ่งของออกมาจากป่า โดยมีสิ่งของที่ใช้ไม่ได้ปะปนอยู่กับของที่ใช้ได้ ชาวบ้านจึงเรียกว่า กำป่า



ภาพที่ 16 กำป่า

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

ตากปลายแห

การตากกระจูดแบบปลายแห ป้าแดง อธิบายว่า *เป็นการมัดปลายแบโคน* หมายถึง มัดกระจูดไว้ข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งปล่อยไว้ วิธีการตาก คือ ตากนอน โดยวางกระจูดราบบนพื้น ใช้เวลาตากประมาณ 3 ถึง 4 แดด (3-4 วัน) จากการสังเกตการตากกระจูดต้องอาศัยแดดจัด เพื่อให้ต้นกระจูดแห้ง วิธีการตากแบบปลายแหนี้ เปรียบเทียบได้กับวิธีการทอดแหของชาวประมงพื้นบ้าน โดยใช้แรงจากหัวไหล่เหวี่ยงแหให้แผ่กว้างออกไปเพื่อจับปลา เป็นต้น

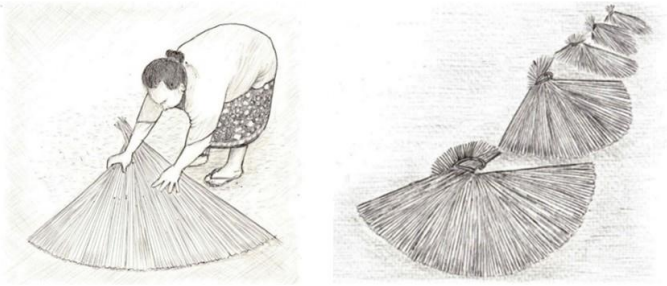

ภาพที่ 17 ตากปลายแห

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

ตากซุ้ม

ตากซุ้ม เป็นวิธีการตากกระจูดอีกแบบหนึ่ง เป็นการตากรูปแบบตั้งยืน เพื่อให้สะเด็ดน้ำ ชาวบ้านเรียกว่า *มัดปลาย บานโคน* เป็นการเปรียบเทียบการตากกระจูดกับซุ้ม หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นในการรับเสด็จ เป็นต้น มีรูปลักษณะอย่างซุ้มไม้, ที่อยู่หรือที่พักซึ่งทำขึ้นใช้กันแดดกันฝนชั่วคราว ส่วนบนมักโค้ง เช่น ซุ้มดอกเห็ด (Royal Academy, 2013) ชาวบ้านจึงเรียกว่า ตากซุ้ม การตากแบบนี้ใช้เวลาตากประมาณ 3 ถึง 4 แดด เน้นแดดจัด เช่นเดียวกับการตากแบบปลายแห



ภาพที่ 18 ตากซุ้ม

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

ตากจาย

ตากจายหรือตากนอน เป็นการเปรียบเทียบกับลักษณะของสิ่งของที่แผ่ออก หรือกระจายออก เช่นเดียวกับ การตากแบบกระจาย แต่มีความสม่ำเสมอ เป็นระเบียบ โดยนำต้นกระจูดมาตากเรียงทีละต้น ๆ จนต้นกระจูดแห้ง ใช้เวลาตาก 3 ถึง 4 แดด เหมือนการตากซุ้ม และตากปลายแห การตากแบบนี้เป็นการป้องกันเชื้อราวิธีหนึ่ง

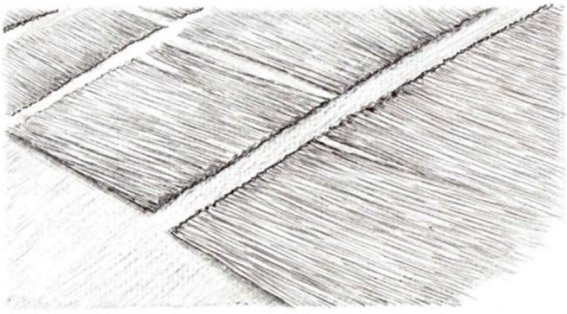

ภาพที่ 19 ตากจาย

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

ตั้งร้าน

ตั้งร้าน เป็นการเก็บกระจูดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย คือ นำกระจูดมัดใหญ่ หรือ นำกำป่า มาวางเรียงทับกันให้สูงขึ้นเป็นชั้น ๆ ในรูปแบบฐานกว้าง ยอดแคบ อาจวางฐานเรียงเป็น 2 แถว 3 แถว หรือ 4 แถว ขึ้นอยู่กับจำนวนเนื้อที่ว่างและจำนวนกระจูด คำว่า ตั้งร้าน เป็นภาษาถิ่นใต้ ลักษณะการวางซ้อนกระจูดเป็นชั้น ๆ แบบนี้ เปรียบได้กับ นั่งร้าน ซึ่งหมายถึง โครงร่างที่ทำด้วยไม้หรือโลหะ สำหรับนั่งหรือปีนป่ายในการก่อสร้างสิ่งสูง ๆ เช่น พระเจดีย์หรือตึก, ร่างร้าน ก็เรียก (Royal Academy, 2013)



ภาพที่ 20 ตั้งร้าน

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

ตอก

ยายเผียน เล่าว่า ต้นกระจูดที่นำมาใช้สาน สมัยก่อนจะใช้กรรมวิธีการตำ โดยใช้สากตำให้แบน ปัจจุบันใช้ท่อนปูนทรงกลม รีดด้วยเท้าจนเป็นเส้นแบน บาง พร้อมสาน ชาวบ้านเรียกว่า ตอก โดยเปรียบเทียบกับไม้ไผ่ที่ผ่าออกเป็นเส้นบาง แบน เพื่อใช้ผูก มัด หรือสานเครื่องจักสานต่าง ๆ ที่เรียกว่า ตอก เช่นเดียวกัน

Southern Studies Institute, Srinakharinwirot University (1987: 142) ได้ขยายความตอกไว้ 5 ลักษณะ ดังนี้

ตอกขัด: ตอกที่ใช้สำหรับขัดตอกยืน

ตอกเข: ตอกเสริมซ้อนเข้าไปเพื่อให้เกิดความแข็งแรง

ตอกดี: ตอกที่เป็นใจกลางเครื่องจักสาน

ตอกไพล: ตอกกลมที่ขัดบนขอบหรือส่วนของเครื่องจักสานเพื่อเสริมทนทานและเสริมความสวยงาม

ตอกยืน: ตอกที่ใช้จักสานในแนวยืน

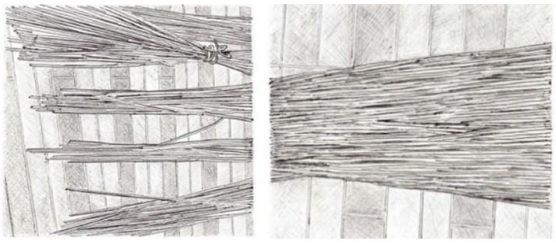

ภาพที่ 21 ตอก

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

ตาเผา

ป้ากรรณิกา อธิบายว่า ชาวบ้านเปรียบเทียบเส้นกระจูดที่มีรอยตำหนิในรูปลักษณะต่าง ๆ บนเส้นตอก (เส้นกระจูดพร้อมสาน) เช่น เป็นรูปสามเหลี่ยม สีเหลี่ยม เป็นจุด เป็นดวง มีรอยไหม้เหมือนถูกไฟเผา เป็นสีสนิม สีดำ หรือ สีน้ำตาลเข้ม ว่า ตาเผา ด้วยเหตุนี้ ก่อนชาวบ้านจะนำเส้นกระจูดไปสาน ต้องเลือกเส้นที่เป็นตาเผาออกก่อน มิฉะนั้น กระเป๋าสานจะมีรอยด่างดำ สีกระจูดไม่สม่ำเสมอ กระเป๋าที่มีรอยเป็นตาเผาจะถูกคัดทิ้ง

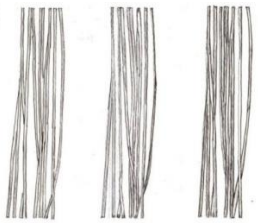

ภาพที่ 22 ตาเผา

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

พลิ้วตอก

พลิ้ว แปลว่า สะบัดเป็นคลื่นไปตามลม เช่น ธงพลิ้ว (Royal Academy, 2013) พริ้วตอก หมายถึง ลักษณะการสานเป็นริ้ว ๆ จะมีความเพริ้ว เปรียบได้กับคลื่นที่พริ้วไปตามลม การสานแบบนี้เป็นขั้นการสานที่เตรียมก่อนจะขึ้นมุมกระเป๋ากระจูด

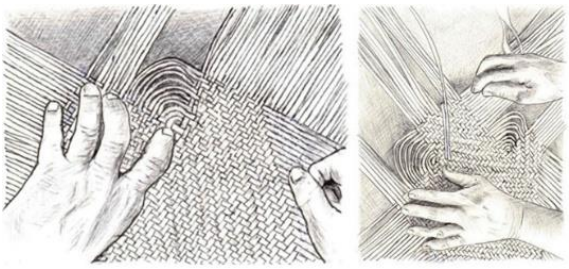

ภาพที่ 23 พริ้วตอก

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

ลูกดิบ

ลูกดิบ ในที่นี้ หมายถึง กระจูดลูกดิบ ซึ่งเป็นกระจูดที่ยังแปรรูปไม่สมบูรณ์ ยังไม่ขึ้นรูปเป็นกระเป๋า เป็นตะกร้า ยังไม่ได้ใส่สายกระเป๋า หรือสายตะกร้า ชาวบ้านจึงเรียกว่า ลูกดิบ โดยเปรียบเทียบ กับสิ่งของที่ยังไม่สุก เช่น เนื้อดิบ ปลาดิบ หรือ เรียกสิ่งที่ยังไม่ได้ทำให้สำเร็จรูปหรือยังไม่ได้เปลี่ยนรูปและยังเป็นลักษณะเดิม ว่า วัตถุดิบ, เรียกด้ายที่ยังไม่ได้ฟอก ว่า ด้ายดิบ, เรียกผ้าที่ทอด้วยด้ายดิบ ว่า ผ้าดิบ (Royal Academy, 2013)



ภาพที่ 24 ลูกดิบ

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

ลูกโอ่ง

โอ่ง คือ ภาชนะสำหรับขังน้ำ กันสอบเล็กน้อย ปากกว้าง มีขนาดต่าง ๆ กัน, บางทีก็เรียกว่า ตุ่ม (Royal Academy, 2013) น้าเนิ่ม บอกว่า ชาวบ้านมักเรียก กระดุม ที่มีรูปลักษณะทรงกลมเล็ก ใช้สำหรับคล้องสายกก เพื่อปิดปากกระเป๋า โดยเปรียบเทียบกับรูปร่างของ โอ่ง ซึ่งมีลักษณะคล้ายกันจึงเรียกกระดุม ทรงกลมเล็กว่า ลูกโอ่ง

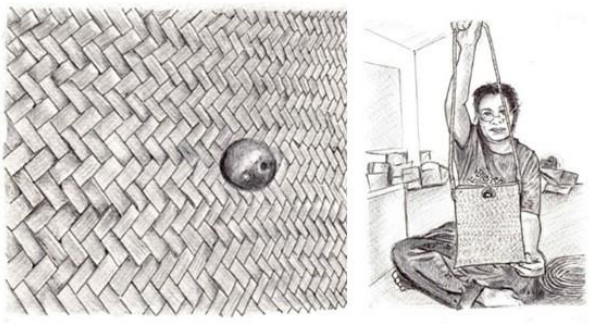

ภาพที่ 25 ลูกโอ่ง

ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ (Anakkapan, 2024)

ภาษาจูดสะท้อนความคิดของชุมชนในงานหัตถกรรมกระจูด ซึ่งชุมชนผู้ใช้ภาษาได้สร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน การให้ความหมายเปรียบเทียบ พบว่า คำหลาย ๆ คำ เช่น กำป่า เป็นคำศัพท์เฉพาะที่เข้าใจกันในหมู่คนที่ไปตัดกระจูดด้วยกัน คนนอกวัฒนธรรมอาจต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจ หรือคำ ตากปลายแห ตากซุ้ม ตากจาย (กระจาย) เป็นคำที่เน้นรูปทรงของคำที่นำมาเปรียบเทียบ ดังตัวอย่างคำว่า ปลายแห เป็นคำที่นำไปใช้เพื่อเปรียบเทียบ ทำให้เข้าใจคำที่ผู้ใช้ภาษาต้องการสื่อได้ง่ายขึ้น เนื่องจาก แห เป็นเครื่องมือจับสัตว์น้ำของชาวประมงพื้นบ้านที่เป็นอาชีพหลักของคนทะเลน้อยเช่นกัน คนที่อยู่ในวิถีวัฒนธรรมเหมือนกันจะเข้าใจ เวลาชาวประมงทอดแห จะใช้แรงจากหัวไหล่เหวี่ยงแหให้ปลายแหแผ่เป็นวงกว้างออกไปเพื่อจับปลา เช่นเดียวกับวิธีการตากกระจูดที่เรียกว่า ตากปลายแห กล่าวได้ว่า ไม่ว่าจะตากแบบใด จะเน้นความเป็นเรียบร้อย ความสวยงาม หรือคำว่า ตั้งร้าน มีความหมายเทียบเคียง คล้ายกัน หรือร่วมกันกับคำอื่น ในที่นี้คือคำว่า นั่งร้าน หมายถึง โครงสร้างชั่วคราวที่ใช้ในงานก่อสร้างสำหรับให้คนงานปีนป่ายขึ้นไปก่อสร้างหรือซ่อมแซม เช่น เจดีย์ อาคารสูง เป็นต้น โดยชาวบ้านได้เทียบเคียงความหมายกับรูปทรงของนั่งร้าน สำหรับจัดเก็บกระจูดมัดใหญ่ให้เป็นระเบียบ ตัวอย่างคำภาษาจูดเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า การจักสานกระจูดต้องใช้ความละเอียด ความประณีต สมคุณค่าของงานหัตถกรรมทำมือ

การอภิปรายผล

1. ภาษาจูดเป็นภาษาร่วมของคนชุมชนทะลน้อย ซึ่งมีภูมิปัญญาการจักสานกระจูดมาไม่น้อยกว่า 3 ชั่วคน ความหมายหลัก หรือความหมายแก่นของชุดคำศัพท์ภาษาจูด เป็นภาษาที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายกระบวนการจักสานกระจูด ชุดคำศัพท์ภาษาจูดที่เป็นความหมายประจำรูป ได้แก่ ต้นจูด ตัดจูด คลุกตม โซะจูด ล้างตม กลิ้งจูด คัดตอก จัดตอก ขึ้นมุม มุม จัดทรง เม้นควบ แซมปาก พับขอบ และม้วนขอบ คำเหล่านี้ สะท้อนการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมในวิถีอาชีพของชุมชน ทั้งในมิติเรื่องพืช มิติเครื่องใช้สอยในครัวเรือน มิติหัตถกรรมงานฝีมือ และสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และสะท้อนภูมิปัญญาร่วมของคนภาคใต้ ที่อิงอาศัยทรัพยากรกระจูดในภูมินิเวศป่าพรุ อันแสดงถึงการรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และการส่งต่อมรดกวัฒนธรรมนั้นผ่านภาษาและการปฏิบัติจากรุ่นสู่รุ่น ดังที่ชารลส์ โอ เฟรก (Frake, 1980 อ้างถึงใน Pumyoo, 2017) ได้กล่าวว่า “รูปภาษาทุกรูปมีความหมาย

อันเป็นตัวแทนความคิดหรือที่เรียกว่ามโนทัศน์ การมีรูปภาษาใดแทนสิ่งใดในสิ่งแวดล้อม ที่กลุ่มชนหนึ่งอาศัยอยู่ ซึ่งเป็นสิ่งที่พวกเขาได้พบเห็นหรือสัมผัสนั้น แสดงว่าสิ่งนั้นมีอยู่อย่างมีนัยสำคัญในวัฒนธรรม” กล่าวคือ กลุ่มชนนั้นสนใจ ให้ความสำคัญกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยมีรูปภาษาเป็นเครื่องยืนยัน (Pumyoo, 2017)

2. คำที่มีความหมายเชิงเปรียบเทียบ มุมมองของคนในวิถีอาชีพจักสานกระจูด จะมีคำที่นำมาใช้ในการสื่อความหมายเชิงเปรียบเทียบ สะท้อนอัตลักษณ์ทางภาษาของคนใต้ มีการสร้างคำเฉพาะถิ่น ที่เชื่อมโยงระหว่างคำที่ต้องการสื่อกับสิ่งที่คนที่อยู่ในบริบททางสังคมวัฒนธรรมเดียวกันเข้าใจอยู่ก่อนแล้ว เช่น คำว่า ลูกดิบ เป็นคำที่ชาวบ้านใช้เรียกกระจูดที่ยังแปรรูปไม่สมบูรณ์ โดยเปรียบเทียบกับสิ่งของที่ยังไม่สุก เช่น เนื้อดิบ ปลาดิบ หรือ เรียกสิ่งที่ยังไม่ได้ทำให้สำเร็จรูปหรือยังไม่ได้เปลี่ยนรูป คำว่า ตาเผา ชาวบ้านเปรียบเทียบเส้นกระจูดที่มีรอยตำหนิ เป็นตาตามรูปลักษณะต่าง ๆ บนเส้นตอก เช่น เป็นจุด เป็นดวง มีสีเหมือนถูกไฟเผา เช่น สีสนิม สีดำ หรือ สีน้ำตาลเข้ม ว่า ตาเผา คือ ก่อนชาวบ้านจะนำเส้นกระจูดไปสาน ต้องเลือกเส้นที่เป็นตาเผาออกก่อน คำที่มีความหมายเชิงเปรียบเทียบเหล่านี้ เป็นการใช้ภาษาเชิงสะท้อนความจริงในการประกอบอาชีพ สะท้อนระบบความคิดของคนในสังคมจากการใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน (Ampala, 2022) โดยที่คนในวัฒนธรรมเดียวกัน พูดภาษาเดียวกัน สามารถสื่อสารถึงกันได้อย่างเข้าใจ หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า มุมมองเชิงประสบการณ์ (Experiential View) หรือประสบการณ์การมองโลกของผู้คน มีส่วนสำคัญต่อการสร้างภาษา และภาษานั้นสะท้อนความคิด ในขณะเดียวกันความคิดก็สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการสร้างภาษา ทั้งสองสิ่งจึงมีความเกี่ยวพันและหลอมรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนไม่สามารถแยกขาดจากกันได้ (Nakthaen, 2022) เช่นเดียวกับกระบวนการจักสานกระจูดที่สะท้อนภูมิปัญญาภาษาจูด

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาภูมิปัญญาภาษาจูดในวิถีอาชีพจักสานกระจูดของชุมชนทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง ในมิติความหมาย อาจพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมประเภทหัตถกรรมท้องถิ่น หรือ กระจูดศึกษา สำหรับเด็กและเยาวชนทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบ และเพื่อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ สืบสาน หรือต่อยอดสู่การจัดการพิพิธภัณฑ์กระจูดดิจิทัลในระบบนิเวศทะเลน้อย

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง เรื่องเล่าชุดสารคดีวิถีกระจูดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มวิสาหกิจเลน้อยคราฟ พัทลุง ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยทักษิณ ปี พ.ศ. 2568

เอกสารอ้างอิง

Anakkapan, P. (2024). ภาพลายเส้นวาดจากภาพถ่ายต้นฉบับ [**Hand-drawn illustration based on the original photograph]**. [In Thai]

Ampala, P. (2022). A semantics change of [kin] from the concept of 'EATING IS LIFE' in Thai Language. **Payap University Journal**, 32(1), 19-35. [In Thai]

Dulyala, J. (2012). **Metaphorical meaning of body part terms in Chinese and Thai** (Master's thesis). Mahasarakham University, Thailand. [In Thai]

Jabjainai, T. (2021). **Cognitive semantics of animal names in the Northern dialect, Chiangrai province** (Doctoral dissertation). Naresuan University, Thailand. [In Thai]

Kanchanawan, N. (2014). The importance of dialects and indigenous languages. **Journal of Humanities and Social Sciences Suratthani Rajabhat University**, 6(1), 1-12.

Lomlim, T. (1996). ภูมิหลังชุมชนทะเลน้อย [Background of the Talay Noi community]. **Parichart Journal**, 9(2), 47-53. [In Thai]

Nakthaen, K. (2022). Conceptual masculine metaphors expressed in folk Songs: Analysis of source domain and target domain. **Inthaninthaksin Journal**,17(1), 155-174. [In Thai]

Nokkaew, J., Subsandee, P. and Khwanriang, P. (2023). Developing a curriculum in local wisdom on palmyra palm in Huai Krot Subdistrict Community, Sankhaburi District, Chainat Province. **TLA Research Journal**, 16(2), 14-27. [In Thai]

Panich, R. (2016). Conceptual metaphors using/kha:w/(Rice) in Thai. **Mekong-Salween Civilization Studies Journal**, 5(7), 161-190. [In Thai]

Pumyoo, W. (2017). Rice terms and the worldview of rice in Vietnamese. **Journal of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University**, 3(1), 2-31. [In Thai]

Royal Academy. (2013). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554 [Royal Institute Dictionary 2011: In honor of His Majesty the King on the auspicious occasion of His Majesty's 7th cycle birthday anniversary on 5 December 2011]**. Bangkok: Sirivatana Interprint. [In Thai]

Sathientharadol, P., Jailak, T., Sommit, V. and Prueksa, R. (2019). A comparison of meaning strategies in Thai country music of Praiwan Rukphet and American country music of John Denver in semantic framework. **Academic and Research Journal of Liberal Arts (Online)**, 14(2), 119-135. [In Thai]

Southern Studies Institute, Srinakharinwirot University. (1987). **พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ พุทธศักราช 2525 [Southern dialect dictionary, B.E. 2525]**. Bangkok: Amarin Printing Group. [In Thai]

Thailand Cultural Encyclopedia Foundation, Siam Commercial Bank (1999). **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 1 [Encyclopedia of Thai culture, southern region, volume 1]**. Bangkok: Siampress Management. [In Thai]

Wongthai, N. (2014). Conceptual metaphors of death in Thai. **Journal of Language and Culture**, 31(1), 43-64. [In Thai]